

De Heraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 23 Juni 1881 (Staatsblad No. 124.)

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden.
Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE, Abonnements- en Advertentie-afdeling van de ADMINISTRATIE, Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam.
Inzendingen, die later dan Dinsdag 's namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Zondag 19 Juni 1910. No. 1694.

Abonnementen: franco aan huis, per drie maanden f 1.50, voor België per jaar f 5.50 bij vooruitbetaling, voor het verdere Buitenland en Ned-Indië per jaar f 8 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers f —.10. Abonnements- en Advertentie-afdeling van de ADMINISTRATIE, Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam.
Advertentie: van 1 tot 6 regels f 1.00, voor elke regel meer f —.20. Aanvragen en vermelding van lieftedevoten f —.15 per regel.

Pro Siege.

DERDE REEKS. (Zesde gedeelte).

Het Koningschap van Christus en de Wetenschap.

III.

DE WETENSCHAP ALS MACHT.

Want er is geschreven: Ik zal de wijsheid der wijzen doen vergaan, en het verstand der verstandigen zal ik te niet maken. 1 Cor. 1: 19.

Met opzet spraken we dusver van het ons menschen verleende wetvermogen, niet van ons kenvermogen, en zoo ook van het weten van Jezus, en niet van zijn wetenschap. Het komt er toch op aan, duidelijk te doen uitkomen, hoever het vermogen in de menselijke natuur ging om onmiddellijk zekerheid te erlangen, zonder opzettelijk ingesteld onderzoek, en om bij Jezus' weten in het licht te stellen, hoever zijn kennis van God, van de wereld en van den mensch ging, zonder dat hij, wat wij noemen, een wetenschappelijk onderzoek instelde. Reeds op twaalfjarige leeftijd zette Jezus zich in den tempel te Jeruzalem onder de wetenschappelijke mannen van die dagen neder, en toonde de Schrift zóó te verstaan en zóó te kennen, dat een ieder verslagen was over zijn vragen en antwoorden. Dit weten en verstaan van de Schrift nu was bij Jezus geen vrucht van een opleiding in één der Rabbinistische scholen, maar blijk van een kennis die hem op andere wijze was toegekomen. Een wetenschappelijk onderzoek en opgeleid geleerde was Jezus niet. Het is daarom wel zaak, helder in te zien, wat men thans vooral onder wetenschap verstaat, teneinde scherp het onderscheid te beseffen tusschen wat voor ons de wetenschap is, en hetgeen Jezus uit zich zelve wist en doorzag. In drieërlei zin kunnen wij van wetenschap spreken. Men kan, hoorende van iets dat gebeurd is, vragen: Hadt ge daar wetenschap na? Dan bedoelt men alleen te vragen, of ge daarvan af wist; wist dat het gebeurd was en zóó gebeurd was; en dan komt het neer op enkel weten. Ook in dien zin nu komt het woord wetenschap herhaaldelijk in de Schrift voor. Zoo in Job 10: 7, als Job zegt: „Het is in uw wetenschap dat ik niet goddeloos ben“, of ook als er in Num. 24: 16 gesproken wordt van „de wetenschap des Allerhoogsten“, en als het in Hand. 24: 22 heet: „Als ik nadere wetenschap van dezen weg zal hebben“. Zelfs kan tot op zekere hoogte gezegd, dat in de Schriften het woord „wetenschap“ hoofdzakelijk in dezen zin gebezigd wordt. De betekenis, door ons aan het woord wetenschap gehecht, vindt ge in de Schrift nog bijna niet. Dit neemt intusschen niet weg, dat thans wetenschap gemeenlijk in heel anderen zin gebezigd wordt. Deels als men spreekt van een bepaalde wetenschap, zoo b.v. de geneeskundige wetenschap, de rechtskundige wetenschap enz., deels als men spreekt van de wetenschap in het algemeen. Spreekt men toch van de medische wetenschap, zoo verstaat men daaronder gemeenlijk de samenstelling van alle kennis en kundigheid, die op een gegeven oogenblik ter beschikking van de arts staat, om hun krachten te genezen. Dit bedoelt in het minst niet, dat alle geneeskundigen tot eenzelfde inzicht zijn gekomen. Integendeel, ook op medisch gebied staat school naast school. Er is de allopathie, er is de homeopathische, er is de natuurgeneeskunde, en er zijn nog andere methoden. En ook onder de mannen, die in hoofdzaak eenzelfde methode volgen, loopen de overtuigingen nogmaals zeer uiteen. Wat de een aanbeveelt, wordt door den ander vaak als ondoeltreffend bestreden. Maar dit hebben allen gemeen, dat hun kennis en inzicht rust op een nauwkeurig onderzoek van het menscheelich lichaam, in zijn samenstelling, in den gang van het leven, in de functie van zijn organen, en in al wat den toestand van het lichaam beheerscht; voorts op een onderzoek naar de krankheden en verwondingen die het lichaam ontreddeeren kunnen; dan op een onderzoek naar wat deze ontreddeering kan voorkomen; en op een onderzoek naar de middelen om krankheden te genezen en verwondingen te heelen. Het is dit wetenschappelijk onderzoek, dat aan allen gemeen is, en aan dit wetenschappelijk onderzoek ontleent de verkrege kennis haar wetenschappelijk karakter.

Hetzelfde geldt van alle overige afzonderlijke wetenschappen, die evenzeer niet anders geven dan de samenstelling van de kennis en kundigheden die door wetenschappelijk onderzoek op dit bijzonder gebied aan kennis en wetenschap verkregen

zijn. Het gebied, waarop de één wetenschap werkt, verschilt natuurlijk geheel van het andere. Bij elk dier afzonderlijke wetenschappen duiken opnieuw verschillen van methoden, bevindingen en zienswijzen op. Op elk gebied staat de één geleerde vaak beaist tegen den anderen over. Ook hier staat school tegenover school. Wat in de één periode geloofd werd, wordt niet zelden in de andere met beaistheid verworpen. Zelfs omtrent de beginselen waarvan elke wetenschap heeft uit te gaan, bestaat allerminst eenstemmigheid. Maar hoe breed deze verschillen ook gapen, dit is nochtans bij de wetenschap aan al haar beoefenaren gemeen, dat ze een wetenschappelijke methode volgen, wetenschappelijk hun onderzoek instellen, en evenzo naar logischen regel de daarop gebouwde stellingen of onderstellingen vaststellen, en juist in het stevig vasthouden aan dit wetenschappelijk karakter van hun onderzoek, het eerebrevet zoeken voor hun wetenschappelijke naam.

Doch bij dit, zoo men wil, nog tamelijk onschuldig optreden van de priesters der wetenschap blijft het niet, en geheel anders komt de zaak te staan, zoodra men de aandacht afrekt van de afzonderlijke wetenschappen en richt op wat zich aandient als De Wetenschap. Dan toch geraakt men aanstonds onder den indruk van een Macht, waarvoor men wil, dat we zonder voorbehoud eerbiedig knielen zullen, en die haar scepter in onbetwistbare heerschappij over ons en over heel ons menscheelich leven zwaaien zal. Genomen als De Wetenschap, werpt deze macht zich op als een Koningin die geheel de bestaande wereld tot haar rijkgebied mag rekenen. Ja, mer nog, we zien deze macht niet zelden aangedienend als een godin, bij wier orakel al wat mensch heet te zwerven zal hebben. En met een: „Groot is de Diana der Epheser!“ wordt de roem van deze godin der kennis steeds verder verbreid. Zoolang ge nu met een bepaalde, met een afzonderlijke wetenschap, b.v. met de wiskunde, met de scheikunde, met de geneeskunde, of met wat ook te doen hebt, kunt ge u van zulk een wetenschap nog een tamelijk heldere voorstelling maken, maar zóó niet gaat ge van de afzonderlijke wetenschappen op het algemeene begrip van De Wetenschap over, of alles verandert. Ge kunt niet zeggen: De Wetenschap is gelijk aan de som van alle afzonderlijke wetenschappen, want ieder voelt dat met De Wetenschap nog heel iets anders wordt bedoeld. Niet maar een bijeenvoeging van allerlei geleerdheid, maar een mystieke macht, die een onvoorwaardelijk eerbied voor haar orakel en onderwerping aan haar uitspraken afvergt. Het is niet een macht met een bepaald orgaan of vertegenwoordigd in een aanwijsbaar College van geleerden, waarvan de beslissing ware in te roepen. Haar dienst is veelmeer een soort eeredienst, en niets is gewoner dan te hooren spreken van den tempel der Wetenschap, of te hooren gewagen van haar priesters en koorknapen. Alle Overheid wordt dan ook opgeroepen, om haar goud en silver ter harer beschikking te stellen. Inrichtingen in steeds grooter aantal en steeds prachtige van bouw eischen ze voor haar studien op. Wie haar smaden durft, wordt schier eeroos verkleurd, en wie niet vooruit gereed is voor haar uitspraken te zwichten, telt onder het verlichte deel van de bevolking niet mede. Tot voor den Rechter toe verschijnen haar priesters, om over toerekenbaarheid van schuld getuigenis af te leggen. Welk geschiedt er ook oprijst, de Wetenschap zal de solutie moeten brengen. En wat veel meer nog zegt, in heel onze gedachtenwereld, in heel onze levensopvatting, in heel onze wereldbeschouwing is het de Wetenschap, en de Wetenschap alleen, die den toon moet aangeven. Van daar, dat ten eerste ook De wetenschap geëindigd is, gelijk ze moest eindigen, met den Christus naar de kroon te steken.

Niet zij toch buigt zich voor den Christus om zich door hem te laten beoordeelen, maar ze aarzelt geen oogenblik als rechter te gaan zitten over hem. Niet de historie zal ons zeggen, wie en wat de Christus op aarde was, en niet het zelfgetuigenis van den Zoon Gods zal ons waarborgen wat hij nu is, en straks in het eind der eeuwen zijn zal. Dit alles is eeuwenlang wel zoo voorgesteld en onbedachtzaam nagepraat, maar de Wetenschap weet het thans beter. Van een voorbestaan van den Christus geen sprake, van een bovennatuurlijke geboorte uit de Moedermaagd evenmin. Zoo er al ooit een Jezus geweest is — want dit zelfs werd nog onlangs te Berlijn op hoogen toon betwist — dan is deze Jezus, gelijk een gewoon menschenkind geweest, uit Maria en Josef geboren, is hij 't zij strafrechtelijk 't zij buiten het strafrecht om, om het leven gekomen, is hij uitgedragen naar 't graf en in 't graf gebleven en kan noch op zijn beweerde op-

standing noch op zijn hooggeleefde hemelvaart anders dan schouderophalend worden neergesien. Dat alle verhaal van door hem verrichte wonderen op verloop rust, geldt als vanzelf sprekend. Al wat van hem achter bleef was de weldadige indruk van zijn verschijning en de heugenis van een enkel aangrijpend woord. Zoo heeft dan de heugenis van zijn naam zich voortgeplant, in den loop der historie heeft men zijn beeld met sagen en legenden omhangen, en vandaar de eeuwenlange afgoderij die met zijn heugenis is gedreven. En nu is het dan eindelijk de Wetenschap, die deze sieraden der phantasie weer van zijn waarachtig beeld afrukt, en ons Jezus kennen leert in dien gewonen nuchteren vorm, waardoor de moderne hem nu kent als een nobele van hart, als een aantrekkelijke figuur, als een echt vrouwe onder de Rabbinen van Israel, maar toch in elk geval niet anders en niets meer dan een mensch onder de menschen. Eeuw na eeuw is Christus de macht in het Europeesche leven geweest en bewoog zich het leven der volken om hem als 't middelpunt. Zóó volstrekt zelfs heerschte die macht van den Christus, dat de wetenschap haar kapel voor een tempel voor lief moest nemen. Maar ten slotte is ook hierin het keerpunt gekomen. Het beeld van den Christus verloor zijn aureool. Christus als Koning werd ontrooft. Zijn oorsprong, naam en persoon werden tot gewone proportien herleid. Van een knielen voor den Christus kan en mag dus geen sprake meer zijn. De Evangelien die van hem verhalen, zijn onbetrouwbaar; de apostelen die in zijn naam optreden, waren zelfmisleiden die ook de schare op een dwaalspoor leidde. De Schrift is geen heilig boek, maar een gewone verzameling van zeer gebrekkige stukken letterkunde, waaruit niet dan de grootste zorg enkele betrouwbare gegevens zijn op te vissen. Zoo is het met de Godheid, met het Koningschap, met de Macht van den Christus gedaan. Steeds meer gaat zijn gestalte onder en verdort zijn beeld. En waar deze star van Bethlehem in het Westen ondergaat, klimt steeds hoger aan den horizon het geniale gestalte van de Wetenschap; breidt zij haar Koninkrijk gezag steeds verder uit; zij naar macht steeds toenemende; en maakt zij steeds meer den indruk van een mystieke godin, wier orakeltaal als de waarheid te beluisteren valt. De Wetenschap drong den Christus op zij, en zette zichzelf op het gestoelte der eere, waarop de Christus eeuw na eeuw geschilderd had.

Het was dan ook niet te sterk gesproken, dat De Wetenschap Jezus naar de kroon steekt. Hoe nu is de Wetenschap tot dezen euvelen oedel gekomen? Feitelijk kan men zeggen, doordat ze zichzelf ontdeeld heeft. Gelijk ons toch bliken zal, is er in de Wetenschap zelve tweerlei strooming opgekomen, en is het de jongste van die twee stroomingen, die thans het hoogste woord voert. Reeds bij de volken der oudheid had de Wetenschap zich tot taak gesteld, niet alleen om de zienlijke, maar ook om de onzienlijke dingen in haar sfeer op te nemen en in diep doorgedachte en hooggevaarde wijsbegeerte een oplossing van de raadselen des levens te vinden; een pogen en streven, dat zich in een zijtak der Wetenschap nog steeds voortzet. Maar bij dit hooge streven gevoelde men zich nog steeds onvast. Er bleef altoos teveel menning tegenover menning, vondt tegenover vondst, school tegenover school staan. Trok men in den kring der Wetenschap niet alleen de wereld, maar ook den geestelijken mensch en de onzienlijke dingen, dan kon men nooit tot een vaste slotsom komen. Dit gemis aan vaste conclusies brak de macht der Wetenschap. Er moest dus gestreefd worden naar zelfbeperking, de Wetenschap moest zich terugtrekken op een terrein waarop uitsluitend met vaste gegevens te werken viel. Dan eerst lag het fundament voor den bouw van haar tempel vast in den bodem van het leven, en kon in dien tempel de troon van haar Koninklijke oppermacht een plaats vinden. Dat er nog een verborgen ondergrond, een achtergrond van het leven kon zijn, viel wel niet te ontkennen, maar met dit verborgene had de Wetenschap zich niet in te laten, met dit verborgene had de mensch zijn soof niet te breken. Oas waren zintuigen eigen. Met die zintuigen konden we de zichtbare wereld waarnemen. Dit in de wereld waargenomen konden we meten, wegen, passen, onder cijfers en formules brengen. Aan die cijfers en formules viel niet te tornen. Die stonden onomstootelijk vast. En mits nu de Wetenschap haar gebied en domein maar bepaalde tot het alleen met wiskundige zekerheid meetbare, had men steeds vasten grond onder de voeten, en kon van de Wetenschap als

een volstrekte zekerheid biedende macht gesproken worden. En op wat daaronder, daarachter of daarboven lag paste men dan welbewust niet alleen het *ignominus*, maar ook het *ignorabimus* toe. Wat zeggen wilde, dat men daarnaar opzettelijk geen onderzoek instelde, en het tot stelsel verheft om ook in de toekomst niets hiervan te willen weten.

Vanzelf was men hierdoor in het materialisme vervallen; niet alsof men dit aanvankelijk zoo bedoeld had, maar men kwam er noodzakelijk toe. Zoo toch niet verheft men zich boven den vlakken bodem van het stofelijke en zienlijke, of op geestelijk gebied keerden de oude vragen en problemen terug. En juist dit wilde men niet. Op die algemeene vragen en problemen kan de mensch uit zichzelf geen allen bevredigend en allen tot onderwerping dwingend antwoord geven. Het ging om de macht, en die macht der Wetenschap was niet te vestigen, dan op den vastliggenden bodem van hetgeen onze zintuigen waarnemen en onze logica uitspreken kon. Men loochende daarom het bestaan van een geestelijk element in den mensch niet. Dat men wetenschap beoefende en tot het vormen van besluiten in staat was, toonde en bewees immers reeds het bestaan van een geestelijk element, maar ook dit geestelijk element kon zeer wel stofelijk verklaard worden. Onze zintuigen vingen indrukken op. Die indrukken werden overgeplant op ons zenuwleven. Die zenuwen stonden met ons hersenleven in verband. Zoo vormden zich gedachten en voorstellingen. Doch dit alles kwam dan ook uit zienlijke aandoeningen op. Nog van een ziel in den mensch als van iets afzonderlijks te gewagen, was een stap in den blinde. Daar wist niemand iets van af. Dit was en bleef al vermoeden en gissen. Zoover we immers, naspurend, in den mensch den gang van zijn gevoelens, van zijn gewaarworden, van zijn denken konden waarnemen, bleven we steeds gebonden aan de stofelijke bestanddelen zijns lichaams. Een zelfstandig iets, dat dan geest of ziel zou heeten, viel nooit te ontdekken. We stelden het ons wel anders voor, maar deze voorstelling was enkel spel der verbeelding. Misschien dat er nog iets achter lag, maar dit ontrook zich in elk geval aan onze waarneming. Daar konden en mochten we niet mee rekenen. En al spoedig stond de slotsom vast, dat ook het geestelijke uit het zienlijke en waarneembare moest verklaard worden. De mensch bracht in zich zelf niets met zich mē. Hij was een spiegel, niets meer en niets anders. En in dien spiegel kaatste zich het zichtbare af. Bij den gewonen mensch zeer onhelder, omdat zijn spiegel bevelkt was. Maar in den geleerde, in den man of priester der Wetenschap werd deze spiegel steeds helderder, steeds klaarder. Ten slotte als kristal zoo schitterend en glinsterend. Het aldus in zijn spiegel opgevange beeld van de wereld was het juiste. Of wil men een ander beeld, de mensch was een stuk papier, waarop geen letter geschreven stond, en op dit blanke papier schreef de wereld zelve wat ze was en is.

Het sterkst werd dit streven zich van zijn doel bewust in de bewerking, dat eigenlijk alleen de *scientia exacta*, d. i. de op stipte berekening van gewicht, getal en maat rustende wetenschappen in engeren zin op den naam van Wetenschap aanspraak kunnen maken. Vooral in Engeland en Frankrijk is dit ver gedreven. In Engeland verstaat men nog altoos onder *sciences* uitsluitend de op berekening rustende wetenschappen, zooals wiskunde, stekunde, rekenkunde, scheikunde, natuurkunde, sterrenkunde enz. En in Frankrijk is wel niet zoo sterk, maar toch ook overwegend de opvatting van het woord *science* gangbaar als passend uitsluitend op de exacte wetenschappen. Steeds meer werd dan ook het begrip van Wetenschap ingeperkt, en dit eenzijdig onder den drang om aan de Wetenschap een volstrekt vast karakter te geven. Reeds de geschiedenis viel er daardoor buiten, als buiten staat om ons het verloop der dingen met wiskundige zekerheid weer te geven. Bij het schrijven der geschiedenis onderging ieder den invloed van zijn nationale of andersoortige sympathieën of antipathieën. Een Protestant beschreef van zelf den Bartholomeusnacht anders dan een Katholiek, een Fransman anders dan een Engelsman. Het partijleven aithans in zijn eigen land kon niemand geheel onpartijdig in schets brengen. In het schrijven van geschiedenis sprak de mensch in den Geschiedschrijver te veel mē. Niet anders was het op 't gebied der letterkunde, en vooral op dat der wijsbegeerte. Dit alles werd daarom alras buiten het gebied der Wetenschap gedrongen. Het was een terrein waarop men wel niet weten-

schappelijke ernst en nauwkeurigheid onderzoeken kon, maar wisse en waarachtige zekerheid gaven deze studien nogit. En juist dit wisse en waarachtige kon en wilde men niet prijsgeven. Immers, gaf men dit prijs, dan stond men weer machteloos tegenover het geloof en tegenover de speculatieve methode. En juist dit machteloos moest voorkomen worden. Zou de wereld, zou heel ons menscheelich leven willic aan de Wetenschap onderworpen worden, dan was vóór alle dingen noodig, dat alleen het volstrekt en onwankelbaar zekere zich als Wetenschap kon aandienen. Men verloor door deze inperking wel veel terrein, maar de macht, waarop men afging, was dan toch dien prijs en tot dien prijs alleen te verwerven. Als De Wetenschap gesproken had, moest het uit zijn. En dit doel was niet te bereiken, dan zoo men losliet al datgene wat niet voor ieder denker tot stellige uitspraak leidden kon. Iets wat natuurlijk zijn recht had tegenover vooroordeel en domheid, maar elk recht miste tegenover de hoogere factoren, die feitelijk het menscheelich leven beheerschen.

Het opmerkelijke hierbij is echter, dat tenslotte zelfs de vast veronderstelde bodem van het zienlijke almeer de Wetenschap begeeft. Vooral de leer der duigenaande, Ionen en Electronen leidt hietoe. Hoemmer men toch de oorzaak der beweging van het zienlijke heeft trachten na te sporen, hoe meer men tot de overtuiging is gekomen, dat ten slotte heel de actie van de natuur berust op gansch kleine, nietige, ongrijpbare atomen, en dat in die atomen zich nog weer een geheele wereld van nog veel kleinere deeltjes bevindt, die op gansch onwaarneembare en onverklaarbare wijze een elektrische beweegkracht in zich dragen. Een opvatting of onderstelling die er nu reeds toe geleid heeft, om zelfs de wetten van de Statica en andere verwante wetenschappen, die men vroeger dacht dat muurvast stonden, als allicht onhoudbaar prijs te geven. Zoo leidt het zich vastklemmen aan het bloot zienlijke en stofelijke er vanzelf toe, om de gewaande vastheid van het gebouw, waarin men rondwandelde, ten slotte toch weer in twijfel te doen trekken. 's Menschen geest kan niet bij het bloot waargenomen blijven staan, maar gehoorzaamt vanzelf aan een drang, om ook de oorzaak, zij 't ook al enkel de stofelijke oorzaak, van wat men waarneemt, te gaan onderzoeken; en hoe dieper men daarbij nu in het stofelijke en zienlijke indrong, hoe meer men ontwaarde dat de diepere grond en oorzaak van het zienlijke zelf ten slotte onzienlijk werd, en zich verloor in een wereld die aan onze zekere waarneming ontsnapte.

En dit kon al niet anders. Op den diepsten bodem van al het bestaande werkte toch altoos de alomtegenwoordige kracht Gods die het al staande en gaande houdt. Aan de oppervlakte nu moge dit alles zich laten vergeten, zoo, dat men alleen met de voor de hand liggende uitkomst rekent, maar duikt men in de wateren die onder die oppervlakte stroomen en vloeden, dan begeeft den onderzoeker terstond die vaste bodem en is waggelen de noodzakelijke, niet af te weenden uitkomst. En ditzelfde nu, wat bij de zienlijke dingen der wereld niet te vermijden is, doet zich evenzo voor bij het wetenschappelijk onderzoek van den mensch zelf. Ook bij den mensch toch kan men door waarneming, opmerking en vaststelling van de lichamelijke verschijnselen wel een hooge mate van zekerheid verkrijgen, maar ook in den mensch ligt achter al dit lichamelijke een verborgen achtergrond, en nauwelijks poot men daarin door te dringen, of ook hier begeeft de vastheid, en verliest men zich of in raadselen of moet wel gaan rekenen met een zelfstandig geestelijk element, dat alles weer op losse schroeven zet, althans voor hem die alleen zweeft bij de exacte wetenschap.

„Zoo hebt Gij mijn pad gekend.“

Als mijn geest in mij oversteelt, was, zoo hebt Gij mijn pad gekend.
Psalm 142: 4.

Een pad is heel iets anders dan een weg. In den Hebreeuwschen tekst staat *Nistaba*, en zoo dit woord als ons woord *pad*, komt al van een grondwoord, die *traden* beteekent. Het onderscheid met *weg* ligt dus hierin, dat een *weg* klaar ligt als ge er aan toekomt, en dat hij openstaat voor iedereen om er op te wandelen, maar dat een *pad* iets is, wat gij zelf maakt door uw voetstappen. Hebt gij zulk een pad door uw betreden van den grond en door het indrukken van uw voetstappen eenmaal gemaakt en afgeteekend, dan kan een ander in uw voetstappen nakomen, en 't zoo een pad voor een ieder worden; maar de oorspronkelijke

beteekenis van *pad* is, dat ge over een veld, door een bosch of op wat grond ook, waar geen weg is, door uw voeten en indrukken maakt in den grond, en hierdoor al voortdurend een spoor achter laat. Ook door de wandelwinst loopt geen weg, maar alleen een pad, en als straks de stormwind opsteekt, wordt in het mulle sand dit licht ingedrukte pad weggevaagd.

Na moet op dit verschil tusschen *weg* en *pad* hier geleet, omdat anders 't schoon-deptinnige van Davids betuiging ten eenenmale teloor gaat. Zijn geest is in hem oversteipt geweest, zodat hij niet wist waarheen en geen uitkomst zag, maar zijn God heeft hem uitgered. Dit drukt hij nu alsoo uit, dat hij zegt, en ringt, en jubelt: „Als mijn geest in mij oversteipt was, zoo hebt Gij mijn pad gekend.“

Hiermee nu bedoelt David uiterdard niet, dat God zijn benauwdheid gekend heeft. *Pad* slaat niet op zijn lijden, maar op zijn uitdijding. Zelf kan hij niet voort noch verder. Hij stuitte als op een muur zonder poort. Zijn levenspad scheen ten einde te zijn gekomen. Maar toch was er uitkomst; een uitkomst die hij niet zag, maar die God voor hem bereid had; die zijn God derhalve kende, en die zijn God hem getoond heeft, ja, waarin zijn God hem heeft geleid.

Hij zelf moest dit pad door zijn voetstappen in den bodem intreden. Van achteren zou een ieder die er langs kwam, aan het indruk van zijn voetstappen kunnen zien, in wat richting hij voort was gegaan. In zijn angst en wee heeft hij zijn voet nu hier dan daar gezet, maar onder dit schijnbaar geheel toevallig neuzetren van zijn voet, heeft een onzichtbare hand, heeft zijn God hem bestierd, geleid en aangedreven. Ziet hij nu van achteren op zijn gang terug, dan ziet hij in zijn eigen voetstappen het achter zich liggen, en langs dit pad is hij uit de wildernis en weer op den weg des levens gekomen. Om gered te worden, moest hij *zich* en niet anders zijn gang beemen. Maar hij wist dit niet, hij zag dit niet. Veeleer als in den blinde is hij van stap tot stap voortgegaan. Oversteipt als hij in zijn geest was, ging hij willoos, gelatenloos voort, niet gissende zelfs waar hij uit zou komen. Doch nu ziet hij 't, het was zijn God die hem als aan de hand door de wildernis hielp. Niet hij zelf, maar zijn God zag en wist hoe hij gaan moest, en zoo ging hij dan ook onder Gods hoede, omdat zijn God zijn pad, het pad dat tot redding zou leiden, gekend heeft.

Zoo is het in den hoogsten nood.

Gemeenlijk daarentegen neemt God ons, eer we ons pad inslaan, ons half den blinddoek van de oogen, zodat we zelf zien kunnen wat koers we uit moeten, nu eens klaarder, dan half bij schemerlicht, maar zoo toch, dat we zelf kunnen nagaan en uitmaken, wat kant, wat richting het met ons uit moet. Er kan ook dan wel angst en bezorgdheid zijn, of we ons ook vergissen, of we ook mistaaten, of we den handwijzer ook verkeerd gelezen hebben, of we ook in gedachten een zijpad dat we hadden moeten inslaan, voorbijrijden. Maar ook al is er spanning des geestes, de geest in ons wordt dan toch niet *oversteipt*. We raken niet verward, ons denken weigert nog niet. God geeft 't ons nog, met Zijn heilig doog mede te werken, in die eld kiezen en bepalen we, onder Zijn inspiratie, zelf hoe en waarheen we te gaan hebben.

Zoo is het bij gewone levensnooden en levenszorgen. Ook daarbij roepen we onzen God wel aan, om ons te bewaren, dat we van het rechte spoor niet afdoelen; bij meer dan één punt op den weg aarzelen en twijfelen we wel; maar we blijven dan toch wat men noemt bij onze positieven. We denken na, we overleggen; alle middelen dat ons ten dienste staat, wenden we aan; we geven ons rekenschap van de richting die we inslaan; en onder de leiding van onzen Vader die in de hemelen is, maken we ten slotte bij elken tweespang 't zelf uit. Die weg niet, die weg wel. We zijn als de stuurman op het scheepje. We raadplegen het kompas; we sien den golfslag aan en we rekenen met de winden die loeien; we roepen onzen God aan, dat Hij ons bewaren moge en er door heen helpe; maar in 't eind wenden we toch zelf de pen van het roer om, en zoals onze hand 't roer stuurt, snijdt ons scheepje door de golven.

Maar zoo is het in den hoogsten nood niet meer. Dan is het kompas voor ons oog weggeslagen, de roepen brak af, de golven slaan bergenhoog over het dek heen. We staan machteloos en willoos. De geest wordt in ons *oversteipt*. We geven ons in vertwijfeling aan Gods genade over. We sagen geen pad meer door de baren. En als dan toch straks blijkt dat we bij de haven onzer behoudens uitkomen, en het leven er af mochten brengen, dan klimt de lofsang uit het diepst der ziel op: Al scheen 't radeloos en reddeloos, zodat de geest in mij oversteipt was, toch hebt Gij, o mijn God! geweten waar het heen moest. Gij hebt mij geleid door de golven. Niet ik, maar Gij hebt mijn pad gekend.

Zalig nu is hij, die zulke bange oogenblikken doorleven mocht en langs het pad, dat zijn God alleen kende, aan zijn angsten en benauwdheden ontkwam.

Zulk een angst zonder uitweg te doorleven, te doorworsten, en dan toch op het rechte pad uit te komen, geeft een voor altoos onuitwisbare levenservaring. Dan wordt de schroef aan het geloof aangeset, en wordt het geloof zoo vast to de ziel gedreven, dat het niet meer los te wrikken noch aan het wankelen te brengen is. Dan heeft men den levenden God op zijn pad voor zich uit zien gaan. In den angst zijn zijl heeft men den reddenden engel op zijn levenspad zien nederdalen. Het is nu niet meer een God van verre, die op ons nederstijgt, maar een God, die nabij, vlak nabij is, die elken voetstap op ons levenspad richt, aan wiens laad we ons vastklemen, achter wien we aanduren, zonder ooit meer te willen afwijken. En van achteren verstaan we het, waarom God ons opzettelijk, en niet bij vergissing, door die donkerheden der wildernis heeft geleid.

We geloofden wel. We stelden wel ons vertrouwen op God. Maar het was altoos nog, of wij het toch zelf deden, en alsof onze God niet anders deed, dan ons nu en dan waarneemen, ons nu en dan een vingering geven, ons af en toe moed ilaustrend, en de kracht vernieuwend. Dit tekent nu in ons geloof mocht niet voortduren. Wat ten deele was, moest in een vol, alomvattend, heel ons leven beheerschend geloof worden omgezet. Daarom heeft onse God ons toen in die donkerheid, in die vallei der schaduwen des doods ingeleid. Tot we geen handbreedte meer voor ons uit konden sien. Tot we, der wanhoop nabij, het opgaven. En toen, in die ure der hoogste en der bangste benauwdheid, heeft hij tot forsch en ruk ons door die donkerheid voortgestuwd, tot eindelijk

het licht weer doorbrak, en we bij dit licht zagen, hoe we niet gedood hebben, en niet verdolen konden, want dat *Hij* ons pad heeft gekend, en langs dit eenig goede pad ons veilig geleid heeft.

En nu eerst wordt het een volkomen vertrouwen. Niet meer half vertrouwen op ons zelf en er voorts het vertrouwen op onzen God bijnemen. Veeleer is nu het *vertrouwen* in ons zelf volkomen geworden, maar juist daardoor werd nu het *vertrouwen* op onzen God en Vader het algemeene steunsel van ons hart.

En dit geeft rust. De beklemming gaat van de ziel af. De angsten loopen zoo hoog niet meer. De man is weer een kind geworden. En zoo als een kind allen angst voelt slijden, als woeder het opoeant en het aan haar hart drukt, zoo voelt de gelovige, die zulk een levenservaring mocht verwerven, zich kalm en rustig, zoo bij maar weer in de sielsgemeenschap met zijn God zich verlistigen mag.

Wie buiten staan, begrijpen dan van die kalme van ziel niets. Het is in hun oog, alsof zulk een gelovige zich de nooden niet aantrekt en er onverschillig onder verkeert. Soms spotten ze met die rust die het geloof aanbrengt. Maar hij die door bange levenservaring tot zulk een onverwikkeld vertrouwen in zijn God komen mocht, ziet psalmen in den nacht, en is als Habakuk, die van vreugde in zijn God opsprong, of al de wijstok loog en de vijgeboom niet bloeide en hij de kudde uit de kooi afscheuren zag en het laatste rund uit de stallingen verdween.

En dit alles komt alleen, omdat hij 't nu verstaat en doorziet, en met de volle verkeerdelheid des geloofs weet, dat hij niet zelf half zijn weg richt en de andere helft aan zijn God overlaat, maar dat het zijn God is, en die God alleen, die *heel* zijn levensweg heeft afgepaald, en waar geen pad meer scheen te zijn, toch vooruit zijn pad gekend, en hem veilig op dit pad geleid heeft.

PRO REGE

DOOR

Dr. A. KUYPER.

Van verschillende zijden verzoekt men ons, den termijn van inteekeening op de premie-exemplaren in boekformaat van deze artikelenreeks, te verlengen. Wij besloten daarom de gelegenheid tot inteekeening te blijven openstellen tot 15 Juli 1910. Ook vroegen men een inteekeeningbiljet, aan welk verzoek wij eveneens thans voldoen.

De voorwaarden van inteekeening werden in vorige nummers van dit blad uitvoerig medegedeeld. Wij herinneren slechts, dat elk abonnent voor zichzelf en desverlangd ook voor twee van zijn eventuele medelezers, voor elk 1 ex. van het premiewerk kan bestellen tegen den halven prijs, dus tegen 7.50 per ex. De betaling geschiedt door den abonnent in zes termijnen van 1.25 per ex. Desgewenscht is de Administratie van „De Heraut“ bereid te beschikken over het verschuldigd bedrag, verhoogd met 6 cents voor dispositiekosten.

Telkens na 2 kwartalen wordt den inteekeenen een deel van het premiewerk franco toegezonden. Alleen de abonnementen in Ned.-Indië of in het buitenland zullen per deel 0.50 voor verzendingskosten moeten vergoeden.

Van de abonnementen die voor zich of ook voor hunne medelezers van deze aanbieding wenschen gebruik te maken, wachten wij dus gaarne onverwijld, per keerende post, toezending van het aan dit no. gehechte inteekeeningbiljet, ingevuld en ongetoekend.

De Administratie van „De Heraut“.
Amsterdam, Juni 1910.

Amsterdam, 17 Juni 1910.

Al zijn de statistische berekeningen, die Dr. van Lonkhuijzen ons gaf in zijn brochure, niet geheel vrij te pleiten van zekere onnauwkeurigheid en eenzijdigheid, waardoor een minder juist beeld van den werkelijken toestand is gegeven, toch neemt dit het feit niet weg, dat de predikants-tractementen over het geheel genomen te laag en op sommige plaatsen zelfs beslist onvoldoende zijn om de allernoodzakelijkste behoeften van een predikantsgezins te bestrijden. Ook het rapport van de deputaten der Generale Synode wees de Kerken hierop en richtte daarom tot de Kerkeraaden een zeer ernstige vermaning, gegrond op de uitspraken van Gods Woord, om tot verbetering der tractementen over te gaan.

Indien Dr. van Lonkhuijzen dit schrijven van de deputaten nader had toegelicht en gesteund, dan zou zijn brochure met volle instemming door ons zijn begroet. Ook wij toch wenschen niets liever, dan dat onze kerken van woorden tot daden zullen overgaan. Nu blijkt metterdaad, dat het rondschrijven van deputaten niet vruchteloos is geweest. Schier in alle kerken is het vraagstuk ernstig aan de orde gesteld, en menige kerkeraad heeft reeds stappen gedaan, om tot verhooging van het tractement over te gaan. Het ware daarom zeker wijs en verstandig geweest, deze actie eerst rustig te laten uitwerken en daarna pas de vraag aan de orde te stellen, in hoeverre nog andere maatregelen noodig of mogelijk waren.

Dr. van Lonkhuijzen heeft echter, nog eer het rapport van de deputaten in het licht verscheen, zijn brochure reeds gereed gemaakt, waarin hij tot geheel andere conclusies kwam, en haast zich nu deze con-

clusies aan de Kerken aan te bieden. Het rapport van deputaten heeft volgens hem n.l. een groot gebrek; het gaat uit van de *illusie*, dat de Kerken wel geld genoeg hebben, maar het niet geven willen en het daarom voldoende is op de roeping der Kerken te wijzen, om tot het gewenschte doel te komen. Voor een deel der Kerken is dit wel juist, zegt Dr. van Lonkhuijzen en ten opzichte van haar acht hij dit rapport uitnemend. Maar daarnaast staan tal van Kerken, die ook met den besten wil niet meer kunnen geven en bij wie vermaning en bestraffing dus niet helpen kan. Hij zelf ontving op een desbetreffende vraag van 192 Kerken het antwoord, dat ze verhooging van tractement zeer beslist noodig achten, maar uit de bijgevoegde antwoorden bleek, dat men geen kans zag hiertoe te geraken, omdat er geen gelden genoeg inkwamen.

Voor deze hulpbehoevende Kerken moet daarom naar een anderen uitweg worden omgesien en Dr. van Lonkhuijzen raadt daartoe twee middelen aan; vooreerst de oprichting van een *algemeen fonds tot verbetering der geringe predikants-tractementen* en ten tweede *aanvraag door deze arme Kerken om subsidie bij den Staat*.

Dit wil daarom niet zeggen, dat Dr. van Lonkhuijzen principieel de zijde kiest van die, die achten dat de Overheid krachtens Goddelijke roeping verplicht zou zijn voor het brood der Kerk te zorgen. Meermalen spreekt hij in deze brochure beslist uit, dat hij in beginsel er voor is, dat de Kerken zelve voor het onderhoud harer Dienaren zorgen, en hij erkent zelfs, dat in het aanvragen van subsidie eene *vernedering* voor de Kerken ligt (blz. 46). Maar wanneer de Kerken onmachtig zijn om zich zelve te helpen, acht hij, dat de Overheid verplicht is ze bij te springen, en in de aanvraag van de Overheidshulp ziet hij te minder bezwaar, omdat we door onze belastingpennningen toch evenzeer bijdragen in de tractementen van de predikanten der Hervormde en andere Kerken en dus zeker recht hebben, dat de Overheid ook onze predikanten steunt.

De zeer ernstige en principieele bezwaren, die en tegen zulk een algemeen fonds en tegen de Staatsubsidie zijn aangevoerd, acht Dr. van Lonkhuijzen nauwelijks de moeite van bespreking waard, of hij maakt er zich niet een Franschen slag van af. Principieel bestaat er, zegt hij, tegen zulk een algemeen fonds geen het minste bezwaar, want onze kerken hebben reeds zulk een fonds ter ondersteuning van catechisemeesters en oefenaars, die door de reformatie van 1886 in financiële zorgen gekomen zijn, en waarom zou men dan geen fonds mogen oprichten voor de predikanten, die ten gevolge van de actie van 1834 en 1886 in nood verkeerden? (blz. 34). En evenzo verdedigt hij de subsidie-aanvraag: „Van een met Gods Woord of onze Belijdenis strijdende zaak kan men bij de subsidie-aanvraag ook niet spreken“. En als eenig bewijs hiervoor voert hij aan, dat „de Gereformeerde Kerken in haar bloeitijd geheel uit de Staatskas leefden“ (blz. 47).

Nu zijn de beide feiten, waarop Dr. van Lonkhuijzen zich beroept, niet juist voorgesteld. Onze Gereformeerde Kerken hebben juist alle *algemeene fondsen* afgeschaf, omdat ze daarin een principieel gevaar zagen, en op onze Generale Synodes is steeds met klem en nadruk door den uitnemenden kenner van ons Gereformeerd kerkrecht Prof. Rutgers tegen deze algemeene fondsen gewaarschuwd. Ook voor de „in het ongereverde geraakte“ catechisemeesters en oefenaars bestaat er geen algemeen fonds, maar heeft de Synode alleen deputaten aan zee, die uit de kas van de Hulpbevoerde Kerken een kleine bijdrage ontvangen om deze tracteers te steunen. Wat heeft echter de maatregel, die bovendien een zeer tadelijk karakter draagt, daar deze broeders allengs uitsterven en straks niet één hunner meer zal over zijn, te maken met het oprichten van een *algemeen en blijvend* fonds, dat een zeer groote macht over onze Kerken zou uitoefenen?

En evenzo is het onjuist, dat onze Gereformeerde Kerken in haar bloeitijd bijna geheel uit de Staatskas leefden. Wie de historie ook maar oppervlakkig kent, weet, dat de Overheid de kerkelijke goederen, die vroeger aan de Roomsche Kerk behoord hadden, na de Reformatie onder haar beheer heeft genomen, en dat zij niet uit de Staatskas, maar uit deze bona ecclesiastica, waarop de Kerken haar recht behielden, de tractementen uitbetaald heeft. Feitelijk deed de Overheid dus alleen als administrateur dixer goederen dienst en betaalde ze aan de Kerken uit, wat deze rechtens toekwam. En wat heeft dit te maken met een subsidieaanvraag bij de Overheid, gelijk Dr. van Lonkhuijzen wil, dat de hulpbehoevende Kerken thans doen zullen en waarvan hij zelf zegt, dat er eene „vernedering“ in ligt?

Zijn de feiten dus reeds onjuist voorgesteld, niet minder dan met de historie is Dr. van Lonkhuijzen in strijd met de logica. Immers, hoe kan men ooit uit het feit, dat iets bestaat of bestaan heeft, welk concludeeren, dat het dus principieel geoorloofd is. En toch maakt Dr. van Lonkhuijzen zich aan deze salto mortale schuldig. Tegen een algemeen fonds bestaat principieel geen bezwaar, want zulk een fonds bestaat. Aanvaarding van de Staatsubsidie is niet in strijd met Gods Woord, want, onze Gereformeerde Kerken hebben vroeger uit de Staatskas geleefd. Met evenveel recht zou men kunnen zeggen: tegen de invoering der bisschoppelijke hiërarchie bestaat principieel geen bezwaar, want de Gereformeerde Kerk in Engeland houdt er bisschoppen op na. En nog verder voortgaande, zou men op dit standpunt elke reformatie der Kerk kunnen afkeuren, want reformatie is altoos een afbreken van wat bestaat, omdat het met den eisch van Gods Woord in strijd is.

Toch duide men deze historische onnauwkeurigheid en logische fout aan dezen Doctor Theologiae niet te cuvel. Zij komen daaruit voort, dat hij blijkbaar aan een *principieele* beschouwing minder waarde hecht. „Niet met theorieën, maar praktisch moet de strijd uitgestreden worden“, zegt hij op blz. 41. En nog sterker laat hij zich op blz. 47 uit: „Tienmaal liever Staatsubsidie voor eene Kerk, dan haar predikant armoede te laten lijden“. Met beginselen behoeft men dus zoo nauw niet te rekenen; de practijk moet beslissen. Zooals men ook zou kunnen zeggen: zeker ik ben in beginsel niet voor Staatsarmenzorg, maar tienmaal liever Staatsarmenzorg, dan dat een Nederlander gebrek zou lijden. Een gevoelsargument, waarmede elke principieele discussie wordt afgesneden.

Maar zelfs al laten we de principieele bezwaren en tegen een algemeen fonds en tegen Staatsubsidie een oogenblik rusten, dan gelooven we nog, dat de door Dr. van Lonkhuijzen voorgeslagen redmiddelen weinig zullen baten, eer het tegendeel zullen uitwerken van wat hij verwacht, en hebben daarbij de historie als de beste leermeester aan onze zijde.

De Hervormde Kerk ontvangt *Staatsubsidie*, en juist deze staatsubsidie is oorzaak dat schier alle officiële arbeid bij de gemeente is doodgebloed. Omdat de gemeente op de Staatsubsidie vertrouwt, heeft ze afgeleerd zelf te geven en heeft men tot het laatste stelsel van *kerkelijke belasting* de toevlucht moeten nemen, om de kerkelijke kosten te dekken. Zeker, de toestand der predikants-tractementen in onze Kerken is niet rooskleurig, maar indien men eens een statistiek wilde opmaken, hoeveel gemeenten in de Hervormde Kerk, niettegenstaande de Staatsubsidie, het predikants-tractement niet hooger dan f 800 à f 1000 brengen, dan zou men met verbazing zien, dat onze Gereformeerde Kerken percentages er gunstiger afkwamen. En zoo is het niet alleen hier, maar overal, waar de Staatskerk naast de Vrije Kerk staat. In Engeland ontvangen enkele hooge geestelijken in de Staatskerk een reusachtig inkomen uit de Staatskas, maar de gewone predikanten lijden fatsoenlijke armoede en ontvangen minder dan hunne collega's in de Vrije Kerken.

En precies eender is het met een *algemeen fonds*, waarvan Dr. van Lonkhuijzen gouden bergen verwacht. In de Hervormde Kerk bestaat reeds jaren zulk een fonds, en het resultaat is, dat er zoo goed als niets inkomt en het bedrag, dat aan de noodlijdende kerken wordt uitgekeerd, niet meer dan een aalmoes is. En nu zegge men niet, dat dit ligt aan den treurigen geestelijken toestand in de Hervormde Kerk. Want onze eigen historie heeft ons hetzelfde geleerd. Zoolang onze Kerken een *algemeen fonds* hadden voor de emeriti-predikanten, predikants-weduwen en wezen, kwam er zoo bedroefd weinig in, dat deputaten zich schaamden voor de kleine pensioenen, die ze aan de oude predikanten of de predikants-weduwen en wezen moesten uitkeeren. Het was een bekebbelen, een uitruigen, een berekenen, hoeveel er van zulk een pensioen of af kon genomen worden, waarbij het hart schreide en waartoe men toch gedwongen werd, wanneer nieuwe aanvragen kwamen. Sinds met dit systeem van een *algemeen fonds* gebroken is en de plaatselijke Kerken zelve geroepen zijn, gesteund door classis en provincie, om voor de emeriti-predikanten, weduwen en wezen te zorgen, is de totaal-opbrengst meer dan verdubbeld. Evenzo is het met de Zending gegaan, die, zoolang ze van generale deputaten met een generaal fonds uitging, aan bloedarmoede leed, en eerst toen er bovenop kwam, toen met het generale fonds en de generale deputaten gebroken werd en de zaak naar de particuliere Kerken werd overgebracht. Het budget der Zending werd binnen enkele jaren meer dan driemaal zoo hoog. Zoo toont de practijk, hoe een algemeen fonds meer kwaad doet dan goed.

Men late zich dan ook geen oogenblik misleiden door het voorbeeld der Vrije Kerk in Schotland, waarop Dr. van Lonkhuijzen zich beroept, en waar dank zij de oprichting van een algemeen fonds het minimum tractement op f 2400 plus vrije woning kon gebracht worden. Want wie meent, dat het hier evenzo zou gaan, zou zich deernig vergissen. De Vrije Kerk in Schotland, die in ledental de Staatskerk evenaart, heeft de rijkste burgers van Schotland in haar midden en is daarom in staat niet alleen voor de tractementen, maar ook voor colleges, zending, hospitalen enz. sommen bijeen te brengen, waar wij in Nederland geen denkbeeld van hebben. Zelfs heeft de weddijver der rijken om veel aan de Kerk te geven, daar in de steden tot zeer bedenkelijke toestanden aanleiding gegeven, waarop nog niet zoo lang geleden in een brochure gewezen werd. Er werden zooveel kerken te Edinburg gebouwd en zooveel predikanten aangesteld juist in de stadsgedeelten waar deze rijken woonden, dat er feitelijk te veel waren met het oog op de behoefte. Met evenveel recht als men zich op Schotland beroept, zou men kunnen wijzen op Amerika, waar er Universiteiten zijn, die over miljoenen beschikken, door geldvorsten als Carnegie e. a. geschenken. Zeker, indien onze Kerken in Nederland een vijftig of zestig miljoenen bezaten die bereid waren de noodige kapitalen voor zulk een fonds te schenken, dan zou afdoende verbetering van de predikants-tractementen wellicht mogelijk wezen. Maar wie, die den werkelijken toestand onzer Kerken kent, maakt zich hieromtrent enige illusie? Dr. van Lonkhuijzen zelf komt dan ook tot een geheel andere conclusie. Het baat niet, zegt hij, dat een hulpbehoevende Kerk zich langs den weg van het kerkverband eerst tot de classis, dan tot de provinciale Synode en ten slotte tot de Generale Sy-

node wendt, want de steun, dien ze daar ontvangt, is te gering. Ligt dit daaraan, dat de Kerken niet meer doen willen? Neen, zegt hij: „men doet niet meer, omdat men niet meer kan“ (blz. 33). En toch zouden deze *zelfde* Kerken, — want wie anders zouden het geld moeten geven? — wel in staat zijn voor een algemeen fonds voldoende sommen saam te brengen. Is ook hier de logica niet zoek geraakt?

De ongelukkige Borromeo-encycliek heeft in menig opzicht verrassende gevolgen gehad, die voor de Roomsche curie zeker verre van aangenaam zijn geweest.

Reeds het feit, dat dank zij het krachtig optreden van den Duitschen Keiser, de Paus last heeft gegeven deze encycliek in Duitschland niet af te kondigen en zelfs getracht heeft door een nadere verklaring het aanstootelijke zijner woorden weg te nemen, moet voor de raadgevers van den Paus een zwaar te verduwen pil zijn geweest. Maar nog meer het feit, dat niet alleen van protestantische zijde protest is aangeteekend, maar evenzo door drie roomsche vorsten, wier trouw aan de „moederkerk“ onverdacht is, den Koning van Saksen, den Prins Regent van Beieren en den Keizer van Oostenrijk. Beide feiten zijn in de historie der Roomsche Kerk eenig, en toonen, hoe de toestanden ook in de Roomsche Kerk veranderd zijn.

Wij wijzen hierop niet uit zeker leedvermaak, maar ook om duidelijk te doen uitkomen, hoe onbillijk het is aan de Roomschen in het algemeen dezen uitval van den Paus ten laste te leggen. Dat een Roomsche niet gaarne publiek de woorden van den Paus afkeurt, is te begrijpen. Toch behoefde men de ernstiger Roomsche bladen maar na te gaan, om zelfs aan de wijze, waarop men den Paus verdedigde of vergoelijkte, te voelen, dat men om wat lefs had gewild, dat de Paus zich niet zoo had uitgelaten. En in Duitschland was er zelfs meer dan een roomsch orgaan, dat niet onduidelijk zijn afkeuring te kennen gaf over de „onvoorzichtigheid“ van den Paus.

Hoe goed het daarom is, dat de protestanten in alle landen op waardige wijze geprotesteerd hebben tegen den onverdienden smaad in deze Encycliek niet alleen den Hervormers aangedaan, maar ook den volkeren en vorsten, die met de Reformatie zijn meegegaan, toch overdrivende men niet door de heele Roomsche Kerk hiervoor aansprakelijk te stellen. De Borromeo-encycliek komt alleen ten laste van de Pauselijke curie, die den Paus deze woorden in den mond heeft gelegd. Ze is een bewijs, hoe weinig men in de kringen der Italiaansche prelaten op de hoogte is van de ware geschiedenis der Reformatie en van de groote zedelijke kracht, die het Protestantisme bij de volkeren ontwikkeld heeft. Men beziet daar de reformatie blijkbaar nog al te veel in den bril van mannen als Pater Denifle, die in zijn Luther and Lutherium het ontstaan der reformatie louter uit onzedelijkheidsmotieven verklaarde. En men voelt niet eens, hoe zulke woorden krenkend zijn voor alle protestantische vorsten en alle protestantische volken. Te meer waardeeren we het daarom, dat naast den Duitschen Keiser ook *Roomsche* vorsten voor de ere hunner protestantische oordenen zijn opgekomen. Daarin ligt wel het meest afdoende bewijs, dat dit woord van Rome nog niet den geest van heel de Roomsche Kerk uitdrukt.

Met groote blijdschap hebben we het bericht vernomen, dat ook de *Zeeuwsche* Kerken op haar jongste Synode besloten hebben het Zendingswerk aan te vatten.

Het duurde zoo lang, men wakte en woog; soms scheen het, alsof men in de golven van bezwaren zou wegzinken. Maar het oude *luctor et emergo* gold ook nu van den Zeeuwschen leeuw. Een eenparig viel thans het besluit, om tot handelen over te gaan. Als Zendingsterrein werd Bandjar Negara gekozen en Middelburg's Kerk zou als zending Kerk optreden.

Met dat besluit wenschen we onzen Zeeuwschen broeders van harte geluk. Zeeland was ook in vroeger tijd een onzer ijverigste zendingprovincies. Moge thans ook in de gemeente de rechte zendingzilver ontwakken en geve God spoedig aan Middelburg een missionairen Dienaar, die met rijke gaven van hoofd en hart toegerust, het Evangelie in Indië kan verkondigen.

Verenigingstebien.

NEDERLANDSCH BIJBELGENOOTSCHAP.

III.

Thans moge het een en ander weergegeven worden van wat men in een geschriftje van Da. M. A. Adriani, getiteld „Bijbel en Zending“ en deel uitmakende van het tijdschrift „Lichtstralen op den Akker der Wereld“, over den arbeid van het Nederlandsch Bijbelgenootschap vermeld vindt; welk Genootschap opgericht werd tien jaar nadat de Britsche en Duitse Zusteronderneming tot stand kwam.

Het ligt voor de hand, — aldus Da. Adriani —, dat het Genootschap begon met de uitgave der H. S. daar de bekende Nederlandse Statenvertaling, natuurlijk met het doel, haar zooveel mogelijk verkrijgbaar te stellen, niet voor niets, maar tegen zeer laag prijs. De grootste Bijbeluitgave, met heldere letter op taai papier gedrukt, kost slechts f 1.25; de kleinste uitgave van het N. T. alleen niet meer dan 10 cents. Natuurlijk is voor allerlei formaten, voor allerlei druk en bindwijzen, en wat dies meer zij, gezorgd, zodat men ook dunder terecht kan.

Gezorgd is speciaal voor onden van dagen en andere slechtienden door de uitgave van de evangelien van Lucas en Johannes en van de Psalmen gedrukt met groote gitzwarte letter, volgens de aanwijzingen van oogheelkundigen. Evenzo is gezorgd voor blinden, die naar het brood des levens begeerig zijn en voor wie de zooveel genoemde bijbelboeken benevens de Brief aan de Romeinen gedrukt zijn in het

zoogenaamde Brial leren met behulp. Genootschap grati. De vraag, of voor de blinden is en houdt verband met de Indische taal beantwoordt we het genootschap is.

Tusschen zit van onze Oost ind vertaling, de Lut husschoppelijke go naar de (Latijne Roomschen, heeft gaven in Indisch. De aandacht te Maleisch, in welke aanvang der 18e Hoog-Maleische uit het genootschap Arabische letter Laag Maleische. Deze vertalingen voldoende, zodat digen eener nieuw doopsgezinden sen vertaling van het. O. T. in 1877 is roemd en veel geb. In het Javanisch drukt in een vert Bruchner, welke el werd door de van welke in 1848 (N. verscheen.

Wie het magazij sterdam bezoekt, Bijbels in de Mal talen, vruchten van Mattheus, Janner, e weinig verder resul volge van de om in de streken, was worden, op harden.

Niet alsoo is het waar de Rijksche, dier sending werd der Taak, als eera de taal der Batak, overgezet, terwijl h en Exodus en de g in het Tobia-dialec. Het Evangelie van G. in het dialect zuidelijk dan Tob worden, dank zij J. Dammmerboer, zen.

Ook bezorgde h van de Bijbelsche Batak, bewerkt van het N. Z. G. Vermeld dient ve op Nias, een vroe Rijnsche zending, l ing H. Sanderman 1826 had hij de B Bijbelgenootschap i zag het geheele N. aan zending Sum van het O. T. opge. In het Madoera en de Handelinge taling van Dr. J. P.

Zoo kunnen we Bijbelgenootschap be gehalten Bijbel in. Evangelien in het Sa van Lucas in de t Rott en Timor, van in het Noeforsch, alles op te sommen. Jaren achtereer i jver aan het vertalen van Bijbels en Bijbel energie er voor zulke toewijding en hoeve men zich licht kunne het oog verliest, da tailler opgesteld mo het vertalen kon gaar.

En der laatste w vermeld — waarmed tot dusver heeft bestaen, dien het ver Zendingvereenigig. handschrijven. En Mattheus in het B zending K. Storm en andur van een schiednissen van het Nieuwe Testamen de hand van zending Halmheira, die berel besluit door het Ho genome, is de uit leesboek van de hat Halmheira arbeidend.

Voor bijbelsprek heeft het Genootschap deze verspreiding ge depots beheeren en zie toevoegen. Het verv heeft kosteloos plaats. Koo. Paketvaartmaats Het Genootschap d en begunstigers op de werkzaamheden, zoov als door nu en dan over de Bijbelversap bestaat een nieuwe i dor. zijn verschenen, is. De „Berichten“ w nrij, in netten vora uitgegeven, onder den Men vindt er het bov in terug.

Van harte gaarne w sympathie voor den ar Bijbelgenootschap, dat gevonden wordt. De v ea hier ea in Indi hart liggen, en we st arbeid van het geno en hem ongemerkt vo.

Mogen deze weinige schouwingen velen aa van nabij met den ar Bijbelgenootschap op dien arbeid te steun kennen doet liefhebbe.

In de Gereformeerde king uit Leiden onde verkeerd spoor“ het casus, die naar aanle side voor een tiend terdam ontstond.

De thans nog aanhan van Rijksubsidie voor